Libris.RO
Respect pentru oameni și cărți

FILOCALIA

sau culegere din scrierile Sfinților Părinți care arată cum se poate omul curăți, lumina și desăvârși

Volumul 1

Din scrierile Sf. Antonie cel Mare, Evagrie Ponticul, Sf. Ioan Casian, Nil Ascetul, Marcu Ascetul, Diadoh al Foticeii și Isaia Pustnicul

EDIȚIE JUBILIARĂ

Traducere din grecește, introducere și note de
Preotul Profesor Dr. DUMITRU STĂNILOAE

TIPĂRIT CU BINECUVÂNTAREA
PREAFERICITULUI PĂRINTE
DANIEL
PATRIARHUL BISERICII ORTODOXE ROMÂNE

EDITURA INSTITUTULUI BIBLIC ȘI DE MISIUNE ORTODOXĂ
BUCUREȘTI • 2017

Libris.RO
Respect pentru oameni și cărți

CUPRINS

Cuvânt înainte,
† DANIEL, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române 5

SFÂNTUL ANTONIE CEL MARE

Viaţa şi scrierile Sfântului Antonie cel Mare 9

Învăţături despre viaţa morală a oamenilor şi despre buna purtare, în 170 de capete 12

EVAGRIE PONTICUL

Viaţa şi scrierile lui Evagrie Ponticul 51

Schiţă monahicească, în care se arată cum trebuie să ne nevoim şi să ne liniştim 57

Capete despre deosebirea patimilor şi a gândurilor 67

Despre vise 70
Despre dracul întristării 78
Despre slava deşartă 79

Din capetele despre trezvie 94

Cuvânt despre rugăciune, împărţit în 153 de capete 96

Libris.ro
Respect pentru oameni și cărți

SFÂNTUL IOAN CASIAN
Viaţa şi scrierile Sfântului Ioan Casian 121
Către episcopul Castor
Despre cele opt gânduri ale răutăţii 125
I. Despre înfrânarea pântecelui 125
II. Despre duhul curviei şi al poftei trupeşti 128
III. Despre iubirea de argint 132
IV. Despre mânie 139
V. Despre întristare 145
VI. Despre trândăvie 147
VII. Despre slava deşartă 151
VIII. Despre mândrie 153
Către egumenul Leontie
Cuvânt plin de mult folos despre Sfinţii Părinţi din pustia sketică şi despre darul deosebirii 155

NIL ASCETUL
Viaţa şi scrierile lui Nil Ascetul 177
Cuvânt ascetic foarte trebuincios şi folositor 189

MARCU ASCETUL
Viaţa şi scrierile lui Marcu Ascetul 267
Despre legea duhovnicească, în 200 de capete 279
Despre cei ce-şi închipuie că se îndreptăţesc din fapte, în 226 de capete 300
Răspuns acelora care se îndoiesc despre Dumnezeiescul Botez 330
Epistolă către Nicolae monahul 373

DIADOH AL FOTICEII
Viaţa şi scrierile lui Diadoh al Foticeii 395
Definiţii 403
Cuvânt ascetic despre viaţa morală, despre cunoştinţă şi despre dreapta socoteală duhovnicească, împărţit în 100 de capete 404

ISAIA PUSTNICUL
Viaţa şi opera lui Isaia Pustnicul 469
Despre păzirea minţii, în 27 de capete 472

Libris.RO
Respect pentru oameni și cărți

Viața și scrierile Sfântului Antonie cel Mare

Sfântul Antonie a fost cel dintâi monah care s-a retras în pustie, fiind urmat de mai mulți ucenici. Viața lui, care a umplut de uimire lumea din acea vreme, a fost descrisă de Sfântul Atanasie, patriarhul Alexandriei.

Născut într-un sat din Egiptul de Mijloc, după moartea părinților săi, țărani cu bună stare, Antonie s-a hotărât, pe la vârsta de 18-20 de ani, să vândă tot ce moștenise, să împartă săracilor și să-și închine viața Domnului. Aceasta s-a întâmplat pe la anul 270 după Hristos. La început nu s-a depărtat prea mult de locurile în care trăiau oameni. Câtăva vreme i-a slujit drept adăpost un mormânt gol. Pe urmă, crescându-i dorința după singurătate, s-a retras în munții nisipoși de pe malul drept al Nilului. Mai târziu a părăsit și acest loc, și pe monahii care se strânseseră în jurul lui și s-a dus în mijlocul pustiei din preajma Mării Roșii, de unde venea numai la anumite răstimpuri pentru a da sfaturi pelerinilor care alergau să i le ceară. A murit la 356 și a fost înmormântat într-un loc necunoscut, neavând lângă el decât doi oameni de încredere, cărora le-a poruncit să nu descopere locul mormântului.

Ca scrieri adevărate ale lui au fost dovedite până acum șapte scrisori, amintite încă de Sfântul

Libris.ro
Respect pentru oameni și cărți

Ieronim[1]. Aceste șapte epistole le avem tipărite (în Migne, *Patrologia Graeca*, tom. 40) în două redacții, ambele în traducere latină. Prima redacție (col. 977-1000) e o traducere a lui Symphorian Champerius, de la 1516, după un manuscris grec, care n-a fost indicat și a rămas necunoscut. O a doua, care cuprinde un text mai larg, tradus de pe un manuscris arab, o formează primele șapte epistole din cele douăzeci, date toate sub numele lui Antonie (col. 999-1066), din care însă pe cele treisprezece din urmă (col. 1016-1066) Klejna le-a dovedit că sunt ale lui Ammonas, ucenicul și urmașul lui Antonie la conducerea chinoviei de la Pispir. În timpul mai nou a început să fie descoperit și textul copt, cel original, al unora din aceste epistole.

O. Bardenhewer *(Geschicte der altkirchlichen Literatur*, vol. 3, ed. 2, p. 81) scria la 1923, până nu se dovedise că aceste epistole sunt ale lui Antonie, că ele nu pot fi ale lui și din motivul că sunt prea de cuprins general și lipsite de putere și de sevă ca să fie de la marele ascet.

Cum stăm însă cu autenticitatea celor 170 de capete pe care Nicodim Aghioritul, care a trăit la sfârșitul veacului al XVIII-lea, le-a așezat în fruntea *Filocaliei?* Nici Bardenhewer, nici Viller-Rahner, din care iau aceste însemnări, nu le pomenesc între scrierile atribuite lui Antonie. Ele nu se cuprind nici în *Patrologia* lui Migne. Nu știm, de asemenea, după ce manuscris le-a luat

1. Dovada a făcut-o F. Klejna, "Antonius und Ammonas. Eine Untersuchung über Herkunft und Eigenart der ältesten Mönchbriefe", în *Zeitschrift für katholische Theologie* 62 (1938), 309-348. (Cf. Marcel Viller, SJ, und Karl Rahner, SJ, *Aszese und Mystik in der Väterzeit*, Fr. i. Br., Herder, 1939, p. 89).

Nicodim Aghioritul. Ne dă aceasta dreptul să afirmăm cu siguranță că nu sunt ale Sfântului Antonie? Nu, acest drept nu-l avem. Chiar dacă azi ele nu s-ar mai găsi în niciun manuscris ascuns pe cine știe unde, Nicodim Aghioritul le-a luat sigur din vreun manuscris care s-a putut pierde. Faptul că aceste capete au și ele același caracter general nu poate fi un argument sigur că nu sunt ale lui Antonie, cum nu e nici pentru epistole. Oarecari înrudiri interne între aceste capete și epistole se pot constata, deși ele sunt o lucrare deosebită, cu propriul ei cuprins. Asemenea înrudiri am avea, de pildă, în ideea de "om rațional", pe care o folosesc și capetele, și epistolele; în prețul ce se pune și în unele, și în altele pe "deosebirea între bine și rău", pe caracterizarea lui Dumnezeu ca "medic" ș.a.m.d.

Libris.RO
Respect pentru oameni și cărți

ALE CELUI DINTRE SFINȚI PĂRINTELUI NOSTRU ANTONIE CEL MARE

Învățături despre viața morală a oamenilor și despre buna purtare, în 170 de capete

1. Oamenii se socotesc raționali. Însă pe nedrept, căci nu sunt raționali. Unii au învățat cuvintele și cărțile vechilor înțelepți. Dar raționali sunt numai aceia care au sufletul rațional, pot să deosebească ce este binele și ce este răul, se feresc de cele rele și vătămătoare sufletului și toată grija o au spre cele bune și folositoare sufletului; iar acestea le săvârșesc cu multă mulțumire către Dumnezeu. Numai aceștia trebuie să se numească oameni raționali.

2. Omul cu adevărat rațional are o singură grijă: să asculte de Dumnezeul tuturor și să-I placă; și numai la aceasta își deprinde sufletul său: cum să-I placă lui Dumnezeu, mulțumindu-I pentru o așa de mare purtare de grijă și pentru cârmuirea tuturor, orice soartă ar avea el în viață. Pentru că e nepotrivit să mulțumim pentru sănătatea trupului doctorilor, care ne dau leacuri amare și neplăcute, iar lui Dumnezeu să nu-I mulțumim pentru cele ce ni se par nouă grele și să nu cunoaștem că toate ni se întâmplă cum trebuie, spre folosul nostru și după purtarea Lui de grijă. Căci în cu-

noștința și credința cea către Dumnezeu stau mântuirea și desăvârșirea sufletului.

3. Am primit de la Dumnezeu puteri virtuoase și foarte mari: înfrânarea, suferirea răului, neprihănirea, stăruința, răbdarea și cele asemenea, care ne ajută să ne împotrivim și să luptăm împotriva celor rele. Având la îndemână puterile acestea și punându-le la lucru, socotim că nimic nu ni se mai întâmplă neplăcut, dureros sau nesuferit. Credem atunci că toate-s omenești și se biruiesc de virtuțile noastre. Nu se gândesc la aceasta însă cei neînțelegători; de aceea ei nici nu pricep că toate ni se fac spre bine și precum se cuvine pentru folosul nostru, ca să strălucească virtuțile noastre și să ne încununăm de la Dumnezeu.

4. Când vei socoti câștigarea banilor și multul lor folos ca pe-o amăgire vremelnică, vei cunoaște că petrecerea cea virtuoasă și plăcută lui Dumnezeu e altceva decât bogăția. Gândindu-te la aceasta cu încredințare și cu ținere de minte, nu vei suspina, nu vei plânge, nu vei învinui pe nimeni, ci pentru toate vei mulțumi lui Dumnezeu. Nu te vei clăti văzând pe cei mai răi ca tine rezemându-se pe bani și pe socoteli, căci foarte rea patimă a sufletului sunt pofta, părerea și neștiința.

5. Omul cu judecată, luând aminte la sine, cumpănește cele ce i se cuvin și-i sunt spre folos. Acela cugetă care lucruri sunt folositoare pentru firea sufletului său și care nu. Așa se ferește el de cele nepotrivite, care i-ar vătăma sufletul și l-ar despărți de nemurire.

6. Cu cât cineva are viața mai măsurată, cu atât e mai fericit, că nu se grijește de multe: de slujitori, de lucrători, de pământuri și de avuția dobitoacelor. Căci

Libris.ro
Respect pentru oameni și cărți

ţintuindu-ne de acestea ne vom îneca în greutăţile legate de ele şi vom învinui pe Dumnezeu. Iată cum din pofta noastră cea de voie se adapă moartea şi cum rătăcim în întunericul unei vieţi cu păcate, necunoscându-ne pe noi înşine.

7. Să nu zică cineva că este cu neputinţă omului să ajungă la viaţa cea virtuoasă, ci numai că aceasta nu este uşor, cu toate că nici cei ce au dobândit-o nu sunt pe deplin lămuriţi asupra acestui lucru. De viaţa virtuoasă se împărtăşesc toţi oamenii cuvioşi, precum şi cei cu minte iubitoare de Dumnezeu. Căci mintea cea de rând este lumească şi schimbăcioasă, răsărind şi gânduri bune, şi rele, ba şi firea şi-o schimbă, aplecându-se spre cele trupeşti. Mintea cea iubitoare de Dumnezeu însă pedepseşte păcatul, care se naşte în oameni cu voia lor, în urma trândăviei.

8. Cei proşti şi neiscusiţi iau în râs cuvintele şi nu vor să le asculte dacă acestea mustră nepriceperea lor, ci vor ca toţi să fie întru toate asemenea lor. La fel şi cei desfrânaţi se silesc să-i arate pe ceilalţi toţi mai răi decât dânşii, socotind să vâneze pe seama lor nevinovăţia, din pricina mulţimii relelor. Dacă într-un suflet slab se află păcatele acestea: desfrânarea, mândria, lăcomia nesăturată, mânia, neastâmpărarea limbii, furia, uciderea, tânguirea, pizma, pofta, răpirea, durerea, minciuna, plăcerea, lenea, întristarea, frica, boala, ura, învinuirea, neputinţa, rătăcirea, neştiinţa, înşelarea şi uitarea de Dumnezeu, sufletul acela se întinează şi se pierde. Căci prin acestea şi prin cele asemenea acestora se osândeşte sărmanul suflet care s-a despărţit pe sine de Dumnezeu.

9. Cei ce vor să se deprindă în viaţa cea virtuoasă, cuvioasă şi preamărită nu trebuie judecaţi după obiceiurile sau după petrecerea cea mincinoasă de până acum. Ci, asemenea pictorilor şi sculptorilor, îşi vor dovedi din faptele înseşi petrecerea cea aleasă şi plăcută lui Dumnezeu. Nu fug ei de toate plăcerile păcătoase ca de nişte curse?

10. Cel bogat şi de neam ales, dar fără îndrumarea duhovnicească şi fără curăţia vieţii, nefericit este în ochii care cugetă drept; precum fericit este săracul sau robul – după soartă – , dar împodobit cu învăţătură şi cu virtute. Căci, după cum străinii rătăcesc drumurile, aşa şi cei ce nu grijesc de viaţa cea virtuoasă se rătăcesc şi se pierd amăgindu-se de poftă.

11. Cel ce poate îmblânzi pe cei neînvăţaţi ca să iubească învăţătura şi îndreptarea făcător de om trebuie să se numească. Asemenea şi aceia care îndreaptă pe cei desfrânaţi către petrecerea cea virtuoasă şi plăcută lui Dumnezeu, ca unii ce schimbă alcătuirea oamenilor. Căci blândeţea şi înfrânarea sunt fericire şi nădejde bună pentru sufletul oamenilor.

12. Se cuvine ca oamenii să se nevoiască să-şi îndrepteze viaţa şi obiceiurile după adevăr şi cuviinţă. Căci împlinind ei acest lucru, cunosc uşor cele dumnezeieşti. Cine cinsteşte pe Dumnezeu din toată inima şi credinţa, pe acela şi Dumnezeu îl ajută ca să-şi stăpânească mânia şi pofta. Căci pricină a tuturor relelor sunt pofta şi mânia.

13. Om se numeşte sau cel raţional, sau cel ce îngăduie să fie îndreptat. Cel ce nu poate fi îndreptat este neom, căci aceasta se află numai la neoameni. Iar de unii ca aceştia trebuie să fugim, căci celor ce

Libris.ro
Respect pentru oameni și cărți

trăiesc laolaltă cu păcatul nu li se îngăduie să se afle niciodată printre cei nemuritori.

14. Rațiunea ne face vrednici să ne numim oameni. Iar de nu o avem pe aceasta, numai cu glasul și cu forma mădularelor ne deosebim de dobitoace. Să recunoască omul cu mintea întreagă că este nemuritor, și va urî toată pofta cea păcătoasă, care se face între oameni pricină de moarte.

15. După cum fiecare meșteșug își arată puterea înfrumusețând materialele supuse lui, ca de pildă unul prelucrând lemnul, altul arama, altul argintul sau aurul, tot așa și noi trebuie să ne arătăm că suntem oameni cu adevărat raționali prin deprinderea întru viața virtuoasă și plăcută lui Dumnezeu, și nu numai prin forma trupului. Iar sufletul cu adevărat rațional și iubitor de Dumnezeu îndată pricepe toate ale vieții, câștigă îndrumarea plină de dragoste a lui Dumnezeu, Îi mulțumește cu adevărat și către El își are tot zborul și toată cugetarea.

16. După cum corăbierii cârmuiesc corabia cu grijă ca să n-o izbească de vreo stâncă văzută sau nevăzută, așa și cei ce se silesc spre viața duhovnicească trebuie să cerceteze cu frică ce trebuie să facă și ce să nu facă. De asemenea, să creadă că legile lui Dumnezeu le sunt de folos, tăind de la suflet toate gândurile păcătoase.

17. După cum cârmacii și cei ce țin frânele cu sârguință și cu luare-aminte ajung la țintă, tot așa cei ce se silesc spre viața cea dreaptă și virtuoasă trebuie să meargă pe cale cu sârguință și cu grijă, precum se cuvine și după cum e voia lui Dumnezeu. Cel ce vrea și cugetă că se poate aceasta, crezând își face loc în nemurire.

18. Să socotești liberi nu pe cei ce din întâmplare sunt liberi, ci pe cei liberi după viață și după deprinderi. Nu se cade să numești liberi, întru adevăr vorbind, pe boierii care sunt răi și desfrânați, căci aceștia sunt robi patimilor trupești. Liber și fericit este numai sufletul fără prihană și izbăvit de cele vremelnice.

19. Dă-ți seama că trebuie să te arăți oamenilor neîncetat. Dar prin purtarea cea bună și prin fapte. Căci și bolnavii află și cunosc pe doctorii binefăcători și izbăvitori nu din vorbe, ci din fapte.

20. Iată semnele după care se cunoaște un suflet rațional și virtuos: privirea, mersul, glasul, râsul, ocupațiile și întâlnirile cu oamenii. Căci toate acestea se îndreptează spre tot mai multă cuviință. Mintea lor cea iubitoare de Dumnezeu li se face străjer treaz și închide intrarea patimilor și a rușinoaselor aduceri-aminte.

21. Cercetează și probează cele ale tale, deoarece căpeteniile și stăpânitorii numai peste trup au stăpânire, nu și peste suflet. Acest lucru să-ți fie totdeauna în grijă. Deci dacă poruncesc uciderii, sau fărădelegi, sau nedreptăți vătămătoare de suflet, nu trebuie să li te supui, chiar de ți-ar chinui trupul. Căci Dumnezeu a creat sufletul liber și de sine stăpânitor în cele ce le face, bine sau rău.

22. Sufletul rațional caută să fugă de calea neumblată, de îngâmfare, de mândrie, de înșelăciune, de pizmă, de răpire și de cele asemenea, care sunt fapte ale dracilor și ale alegerii celei rele. Căci pe toate le biruie cu sârguință și cu grijă stăruitoare omul a cărui poftă nu tinde spre plăcerile cele de jos.

23. Cei ce s-au deprins cu viața duhovnicească puțin, dar nu desăvârșit, se izbăvesc de primejdii și nu

Libris.ro
Respect pentru oameni și cărți

au trebuinţă de păzitori; iar dacă biruiesc pofta întru toate, află cu uşurinţă calea către Dumnezeu.

24. Omul raţional nu are lipsă de cuvântări multe, ci numai de câte trebuie ca să afle voia lui Dumnezeu. Astfel ajunge omul iarăşi la viaţa şi lumina veşnică.

25. Cei ce caută viaţa cea virtuoasă şi iubitoare de Dumnezeu trebuie să se izbăvească de înalta părere de sine şi de toată slava cea deşartă şi mincinoasă şi să se silească spre buna îndreptare a vieţii şi a socotinţei. Căci mintea neschimbăcioasă şi iubitoare de Dumnezeu este suire şi cale către Dumnezeu.

26. Învăţarea de vorbe nu foloseşte nimic dacă lipseşte purtarea sufletului cea plăcută lui Dumnezeu. Dar pricina tuturor relelor este amăgirea, şi rătăcirea, şi necunoştinţa lui Dumnezeu.

27. Grija de viaţa duhovnicească şi sârguinţa sufletului fac pe oameni buni şi iubitori de Dumnezeu. "Căci tot cel ce caută pe Dumnezeu Îl află" dacă biruie pofta întru toate şi nu scade cu rugăciunea. Unul ca acesta nu se teme de draci.

28. Cei ce se amăgesc cu nădejdile lumeşti şi cunosc până în amănunt ce trebuie să facă pentru viaţa duhovnicească, dar nu fac, se aseamănă cu cei ce împrumută doctoriile şi uneltele medicinii, însă nu ştiu şi nici nu au grijă să facă întrebuinţare de ele. De aceea, să nu învinuim niciodată pricina dintâi, sau pe altcineva pentru păcatele noastre, ci pe noi înşine, căci dacă sufletul vrea să fie trândav, nu poate fi nebiruit.

29. Celui ce nu ştie să deosebească binele de rău nu-i este îngăduit de-a judeca pe cei buni sau pe cei răi. Căci bun este omul care cunoaşte pe Dumnezeu, dar

el nu este bun, nu ştie nimic şi nici nu va şti vreodată. Căci calea cunoştinţei lui Dumnezeu este bunătatea.

30. Omul bun şi iubitor de Dumnezeu nu mustră pe oameni pentru rele când sunt de faţă; iar în dos nu-i bârfeşte. Dar nici celor ce încearcă să-i grăiască de rău nu le îngăduie.

31. În cuvântări orice asprime să lipsească. Pentru că sfiala şi neprihănirea ştiu să înfrumuseţeze pe oamenii cu judecată mai mult ca pe fecioare, căci mintea iubitoare de Dumnezeu este o lumină care învăluie sufletul cum învăluie soarele trupul.

32. La fiecare din patimile ce se năpustesc asupra sufletului tău adu-ţi aminte că cei ce cugetă drept şi vor să-şi pună ale lor la loc de siguranţă nu socotesc averea stricăcioasă a banilor ca un lucru plăcut, ci cunoştinţele cele drepte şi adevărate. Acestea îi fac pe ei fericiţi. Căci bogăţia e furată şi răpită de cei mai puternici. Dar virtutea sufletului este singura avere sigură, care nu e furată şi care după moarte mântuieşte pe cei ce au dobândit-o. Iar pe cei ce cugetă aşa nu-i va amăgi nălucirea bogăţiilor şi a celorlalte plăceri.

33. Nestatornicii şi nepricepuţii să nu ispitească pe cei înţelepţi. Iar înţelept este bărbatul ce place lui Dumnezeu, care vorbeşte puţine şi pe cele de trebuinţă şi plăcute lui Dumnezeu.

34. Cel ce urmăreşte vieţuirea virtuoasă şi plăcută lui Dumnezeu grijeşte de virtuţile sufletului, căci acestea sunt bogăţia şi hrana sa veşnică. De cele vremelnice se împărtăşeşte numai pe cât se poate, după cum dă şi voieşte Dumnezeu, folosindu-se cu mulţumire şi bucurie de ele, oricât de smerite ar fi. Mâncarea scumpă hrăneşte numai trupul; cunoştinţa de Dumnezeu